



# India

## Stedelijke middenklasse bestendigt economische groei

De export van ICT-diensten speelt een prominente rol in het economische succes van India. Maar ook de industrie en andere dienstverlening breiden snel uit dankzij de export én de toenemende binnenlandse vraag. De stedelijke bevolking van India is nu de kracht die de economische groei bestendigt via haar bestedingen. Bijna tweederde van de Indiase bevolking leeft echter nog op het platteland, velen in bittere armoede.

Shopping mall speciaal voor bruiloften in Hyderabad. De stedelijke bevolking profiteert van de economische groei en besteedt het ICT-geld aan gadgets die tot dusverre buiten hun bereik en dat van hun ouders hebben gelegen.



in het zuiden te gaan werken, waar lonen soms wel vijf keer hoger zijn. India is volop in beweging, letterlijk en figuurlijk.

### Stereotypen

Drie stereotiepe voorstellingen hebben in de afgelopen honderd jaar het beeld van India in Europa bepaald. In de koloniale tijd was Zuid Azië 'the jewel in the crown', de bekrining van het Britse (en Europese) koloniale project: rijk en exotisch, met al zijn kostbaarheden, specerijen en oriëntaalse mystiek. Na 1947 werd het onafhankelijke India een schrikbeeld van armoede en explosieve bevolkingsgroei, in veel opzichten een icoon van de nieuwe 'Derde Wereld'. Hongersnoden die zich in de jaren 40-70 voordeden vielen samen met de massale intrede van televisie in Europese interieurs en zetten zich vast in de beeldvorming van generaties Europeanen. Volgens een anekdote heeft een documentaire over Calcutta (nu Kolkata) mede aan de wieg gestaan van de Nederlandse ontwikkelingshulp, toen koningin Juliana een dergelijk venster op de wereld installeerde in paleis Soestdijk. Geconfronteerd met akelige beelden uit de Bengaalse metropool zou ze de toenmalige bewindslieden hebben bewerkt daar iets aan te doen – wat bij de christelijke en progressieve partijen in vruchtbare aarde viel.

### BRIC

En nu, in het tijdperk na de Koude Oorlog en na de westerse hegemonie, is India een BRIC geworden, een van de vier landen die voldoen aan de criteria groot, niet-westers, met over een reeks van jaren een snelle economische groei. Verder hebben de BRIC's weinig met elkaar gemeen, en zelfs de drijvende krachten achter het economische succes lopen uiteen. Rusland en Brazilië profiteren vooral van de 'nieuwe schaarste' aan grondstoffen en de gerelateerde stijgende prijzen. China's transformatie tot industrieland is onbetwist het grootste succesverhaal dat zich inmiddels voortzet in de dienstensector. Het economische succes van India wordt vooral gedragen door de export van computergelateerde diensten, die de ontwikkeling van landbouw en industrie in zekere zin heeft overvleugeld.

Toch verdienen de vier landen als BRIC aandacht. Ten eerste is de voortgezette economische groei in alle vier gevallen – hoe

Het laatste decennium groeide het bbp gemiddeld 8% en soms meer dan 10% per jaar

verschillend ook – het gevolg van (verdiepte) integratie in de wereldmarkt. De opkomst van de BRIC's is een globaliseringsfenomeen. Ten tweede willen ze alle vier ontsnappen aan de westerse dominantie, zoals die is ingebakken in de wereldorde, de regelgeving en architectuur van internationale organisaties als het Internationaal Monetair Fonds, de Wereldbank en de Wereldhandelsorganisatie. De vier BRIC-landen (en Zuid-Afrika) zijn gaan samenwerken en beginnen dit nu te institutionaliseren (denk aan de voorgenomen oprichting van een BRICS ontwikkelingsbank), in een poging dat westerse juk af te werpen. Als zodanig betekent de opkomst van de BRIC's een geleidelijke geopolitieke aardverschuiving: het einde van de westerse hegemonie.

Beide factoren zijn zeker op India van toepassing. 's Lands economisch succes komt voort uit een fundamentele wijziging van haar economisch ontwikkelingsmodel in de richting van een open markteconomie sinds 1991. India's onvrede met wat wordt ervaren als opgelegde westerse ideeën heeft een hele tak van wetenschap opgeleverd (*postcolonial studies*) en klonk al door in de oude anekdote over Mahatma Gandhi, de vader des vaderlands, die gevraagd naar wat hij vond van de westerse beschaving zou hebben geantwoord: 'That would be an excellent idea!'

### Economische groei

De Indiase economie laat florissante cijfers zien. De groei van het bruto binnenlands product bedroeg gemiddeld 6% in de jaren 90 en 8% sinds de millenniumwisseling. Er zitten zelfs jaren tussen met meer dan 10% groei. Wie het land bezoekt, komt al gauw nijver draaiende betonmolens, bouwkransen en asfalteermachines tegen. De befaamde Indiase ICT speelt een prominente rol in het succes, al blijkt die bedrijfstak maar een onderdeel van een veel bredere expansie. Industrie en allerlei diensten – meer dan de

'Het noorden is droog, bruin en vol mensen, en het zuiden nat, groen en vol mensen.' Deze kleine geografie van India vat de ervaringen samen van een journalist van het Britse opinieblad *The Economist*, in een artikel over de Vivek Express, de rechtstreekse treinverbinding die Dibrugarh in Assam in het verre noordoosten van India ('on the wrong side of Bangladesh') verbindt met Kanyakumari in de uiterste zuidpunt van het subcontinent. Deze vierdaagse treinreis blijkt vooral leden van de lagere middengroepen te trekken die wel lange afstanden afleggen maar een vliegticket te prijzig vinden. Opmerkelijk is de opmars van moderne technologie onder de reizigers. Bijna iedereen is druk in de weer met een mobieltje – er is ononderbroken bereik tijdens het 4200 kilometer lange traject. En diverse reizigers hebben laptops waarop de laatste Bollywood-producties worden bekeken. Een contrast met Europa is het optimisme dat deze eenvoudige middenklassers uitstralen. Een deel van de reizigers zijn migranten die het relatief stagnerende noorden verlaten om

JJ Camp, een grote slum in de wijk Kali Bari Marg. Zo'n 2 miljoen mensen in New Delhi – veelal afkomstig van het platteland – vinden een heenkomen in slums als deze.

landbouw – breidden fors uit, zowel door exportmogelijkheden te benutten (noem het globalisering) als door de toenemende binnenlandse vraag. Die vraag wordt gedragen door een hoog niveau van investeringen én door de consumptie van een uitdijende middenklasse – het slag mensen dat hun inkomen ziet toenemen en nu een vervoermiddel gaat kopen, of gadgets die tot dusverre buiten hun bereik en dat van hun ouders lagen. De (stedelijke) bevolking die profiteert van de economische groei is nu de kracht geworden die de groei bestendigt, via haar uitgaven aan woningen, goederen en diensten.

### Staatsgeleide ontwikkeling

De huidige periode van groei heeft zijn wortels in de crisis waarmee de Indiase politiek

## De staatsgeleide economie groeide met 3,4% niet snel genoeg om de uitdijende bevolking een betere toekomst te bieden

zich in 1991 geconfronteerd zag. Na de afhankelijkheid in 1947 had premier Nehru een politiek van ongebondenheid gevoerd. Het Indiase model van economische ontwikkeling legde de nadruk op de rol van de staat en vertrouwen op eigen kracht. Sleutelwoorden waren importsubstitutie – het opzetten van eigen productiebedrijven achter

beschermde tariefmuren en andere importbeperkende maatregelen – en *big push* industrialisatie – door massieve investeringen over de hele breedte van de economie, van grondstoffenproductie via zware industrie en machinebouw tot de productie van consumptiegoederen. Contacten met de buitenwereld vond men minder belangrijk. Dat was ook niet vreemd gezien de koloniale erfenis. Vóór de komst van de Engelsen deed India in economische prestaties niet onder voor andere landen, maar door koloniale herstructurering verviel het tot armoede. Zo wordt het Indiase aandeel in de mondiale nijverheid rond 1830 geschat op 17,6%. In 1900, op het hoogtepunt van de koloniale *Raj* (Britse overheersing), was dat nog maar 1,7%. In dezelfde periode nam het Britse aandeel in de mondiale nijverheid toe van 9,5 tot 18,6%. Ontkoppeling van een wereldeconomie die India zo'n ondergeschikte rol had toegewezen lag bij de onafhankelijkheid dus voor de hand.

De resultaten van het staatsgeleide ontwikkelingsmodel vielen echter tegen. De Indiase economie in de jaren tot 1991 groeide wel, maar met gemiddeld 3,4% per jaar niet snel genoeg om de toenemende bevolking een betere toekomst te geven. Critici spraken neerbuigend van een 'Hindu rate of growth'. Het opzetten van basisindustrieën legde een groot beslag op de schaarse middelen en leverde weinig banen op. Protectionisme leidde te vaak tot weinig efficiënte bedrijven. Ondernemersinitiatief werd gesmoord door een bemoeizuchtige en bureaucratische overheid. Gurcharan Das geeft een af en toe hilarisch verslag van de problemen die hij ondervond als manager van Procter & Gamble India tijdens de regeringen van Indira Gandhi (1966-77 en 1980-84): voor de kleinste wijziging in het productieproces was een vergunning nodig, die jaren op zich kon laten wachten. Mensen ontslaan was onmogelijk. En soms werd Das naar Delhi ontboden om tekst en uitleg te geven op zo'n korte termijn dat het fysiek onmogelijk was op tijd de afstand tussen zijn kantoor in Mumbai en het regeringscentrum te overbruggen. De 'Licence Raj' was niet populair onder ondernemers en ze vertoonden dan ook weinig animo voor grote investeringen in India.

### Koerswijziging

Dit veranderde na de moord op Rajiv Gandhi in mei 1991. De almachtige Congresspartij







CC BY-NC-ND / FOTO: DFID - UK DEPARTMENT FOR INTERNATIONAL DEVELOPMENT

schoof Narasimha Rao als premier naar voren, 'omdat hij zeventig, rustig, saai en een bedreiging voor niemand was', aldus Das. De arme Rao was geschokt toen hij zag hoe het land er economisch voor stond. Midden in de Golfoorlog had India geen financiële reserves meer, terwijl de olie- en voedselprijzen de hoogte in schoten en het staatsapparaat met kortlopende leningen draaiend moest worden gehouden. Rao stelde een financieel expert zonder veel politieke ervaring aan als minister van financiën (Manmohan Singh, de huidige premier) en gaf hem de opdracht een plan te maken om het land te redden. Het resultaat was een koerswijziging richting markteconomie die een einde maakte aan Nehru's model van een staatsgeleide ontwikkeling. Rao kon deze wijziging doorvoeren omdat de politieke elite was doordrongen van de ernst van de situatie terwijl de regering na de moord op Rajiv op brede steun onder de bevolking kon rekenen. Ook het succes van postmaoïstisch China, de grote rivaal die India steeds verder voorbij streefde, speelde een rol. India opende zich naar de buitenwereld en begon geleidelijk op te krabbelen dankzij exportsuccessen.

Zeer opmerkelijk was de opkomst van de Indiase ICT-sector. Al blijft de omvang relatief bescheiden binnen de Indiase economie, toch heeft deze bedrijfstak een belangrijke rol gespeeld in het aanjagen van de groei en

vooral in de versnelling sinds de late jaren 90. De internationalisering van de Indiase software-industrie heeft veel te danken aan de *millenniumbug*, de vrees dat allerlei verouderende software niet zou zijn toegerust voor het jaar 2000. Dit vergde een grote hoeveelheid tamelijk eenvoudig programmeerwerk waarvan veel werd uitbesteed aan goedkope programmeurs in India. 's Lands ICT-sector heeft er veel ervaring en een internationaal klantennetwerk aan overgehouden. Westerse bedrijven bedachten dat andere softwaretaken, te beginnen met simpel standaardwerk, ook even goed en aanzienlijk goedkoper konden worden gedaan vanuit Bangalore en andere steden. Studies van de opkomst van de Indiase ICT leggen de nadruk op het belang van de directe contacten met Amerikaanse bedrijven en kenniscentra in vooral Silicon Valley. Annelee Saxenian wees op de rol van Indiase kennismigranten in de

### Het succes van de Indiase ICT-sector is mede het gevolg van het eerdere import-subsidiebeleid

Verenigde Staten. Indiërs werkzaam in Silicon Valley bleven dankzij internet en betaalbaar vliegverkeer veel meer in contact met hun land van herkomst en brachten hun kennis mee terug, terwijl ze een schakel gingen vormen tussen Amerikaanse en Indiase bedrijven en instellingen. *Brain drain* maakt zo plaats voor *brain circulation*, met kennismigranten die terugkeren of blijven pendelen tussen twee werelden. Ook lokale factoren speelden onmiskenbaar een rol. Zo heeft het succes van Bangalore veel te maken met het Indiase beleid na de onafhankelijkheid, gericht op het opbouwen van een eigen industrie en technische capaciteit op het gebied van techniek, elektronica en wapens. De overheid wees daarvoor zuidelijke steden als Bangalore en Hyderabad aan omdat ze ver van China en Pakistan liggen – en dus minder kwetsbaar zijn in geval van confrontatie. Het succes van de Indiase ICT is dus mede het gevolg van het gewraakte importsubsstitutiebeleid tussen 1947 en 1991. Zonder dat zou de noodzakelijke basis van kennis en technische ondernemingen niet beschikbaar zijn geweest.

#### Ongelijk verdeeld

Nog meer dan in andere BRIC's is de economische vooruitgang in India ongelijk verdeeld. De groei zit in zakelijke dienstverlening en industrie, dus vooral stedelijke sectoren. De afgelopen twee decennia heeft





FOTO: GATES FOUNDATION

zich een opmerkelijke verschuiving in het economische zwaartepunt van het land voorgedaan. Eeuwenlang gaf het noorden de toon aan, het 'arische' India (Hindoestan) van waaruit de Moghuls regeerden. Recent is vooral het zuiden opgekomen, met dynamische stedelijke centra als Bangalore, Chennai en Hyderabad. Het platteland, waar vanouds de meeste armoede wordt geleden, deelt weinig in de voorspoed. In het afgelopen decennium bleef de groei in de landbouw beneden de 3% per jaar, en dat is niet gemakkelijk te veranderen. De Indiase landbouw is meest kleinschalig en moet een gigantisch aantal mensen een bestaan geven, met vaak nog tamelijk primitieve methoden op gronden die lang niet altijd geschikt zijn – zoals op het droge, stenige Deccan-plateau in Centraal India. De landbouw is deels aangewezen op subsidies voor irrigatie, inputs en dergelijke. Dat is uit sociaal oogpunt zeer gewenst maar niet bevorderlijk voor een efficiënte en concurrerende landbouw die zich kan meten op de wereldmarkt. De prijs die India betaalt voor het huidige ontwikkelingsmodel gericht op export en internationalisering is een verminderde bescherming van de binnenlandse markt, dus ook minder steun voor de agrarische sector. Goed nieuws voor stedelijke consumenten die kunnen profiteren van wereldmarktprijzen, maar niet voor de Indiase boer. Deels wordt dit opgevangen door de

trek naar de stad en de opkomst van niet-agrarische bedrijvigheid op het platteland, maar veel kleine boeren moeten commerciëler gaan werken zonder daarvoor de middelen te hebben. Ze steken zich vaak diep in de schulden, die ze vervolgens niet meer kunnen aflossen. Een triest blijk daarvan is de golf van zelfmoorden onder Indiase landbouwers die geen uitweg meer zien. De BRIC-hype is dan wel erg ver weg. Bijna tweederde van de bevolking woont nog op het platteland, iets wat je gemakkelijk over het hoofd ziet bij alle verhalen over internet-miljonairs en *cyber cities*.

De volkstelling van 2011 geeft inzicht in de vooruitgang die men boekt en in de problemen die blijven. Enkele dramatische verbeteringen passen in het BRIC-beeld: 63% van de 247 miljoen huishoudens heeft telefoon (meest mobieltjes). Tien jaar eerder was dat nog maar 9%. Tweederde van de woningen heeft elektriciteit en bijna de helft heeft televisie. Bijna 60% van de huishoudens heeft

nu toegang tot het bankwezen; het resultaat van massale microfinancieringsprogramma's. En 18-jarige jongens zijn gemiddeld 4,5 centimeter langer en 4 kilo zwaarder dan in 1992, aan het begin van de hervormingen. Een blijk van verbeterde voeding en verminderde blootstelling aan ziekten. Maar nog steeds moet ongeveer de helft van alle Indiërs zijn behoefte in de open lucht doen – en dat is te merken. Slechts een derde van alle woningen beschikt over veilig drinkwater, met alle gevolgen voor de volksgezondheid van dien. Armoede blijft een gigantisch probleem. Weliswaar is het aantal *desperately poor* (een inkomen van minder dan 22 rupees per dag op het platteland of 29 rupees in steden; respectievelijk 33 en 42 eurocent) tussen 2004 en 2009 met 52 miljoen mensen gedaald (van 407 naar 355 miljoen). Niet gek voor een relatief korte periode, maar nog altijd leven schrikbarend veel mensen in uitzichtloze ellende – en wie iets boven die grens zit, is ook bepaald niet goed af.

#### Vooruitzichten

Zijn er vooruitzichten dat de grote groep arme Indiërs de komende jaren meer gaat delen in het economische succes? Dat is allerminst zeker.

De huidige groei zal voorlopig nog wel aanhouden. De verschuiving van bedrijvigheid van rijke landen naar goedkopere locaties

**Bijna tweederde van de bevolking leeft nog op het platteland**

Links: De bevolking op het platteland deelt nauwelijks in de voorspoed van India. Hier een boerengezin op de onverharde weg naar het dorp Kushumhi in Uttar Pradesh.

Onder: De meeste huishoudens in India hebben tegenwoordig telefoon. Vaker dan deze vaste aansluitingen in de sloppenwijk Dharavi in Mumbai is dat een mobieltje.

wordt door de huidige financiële crisis waarschijnlijk nog aangewakkerd – bedrijven moeten kosten drukken om rendabel te blijven. India, met zijn grote, steeds beter geschoolde en vaak Engelstalige bevolking blijft daarbij een logische bestemming. Bovendien is een steeds groter deel van de groei gebaseerd op binnenlandse factoren, zoals de bestedingen van de groeiende midden-groepen.

Maar uit ondernemerskringen hoor je minder rooskleurige berichten. De investeringen stagneren en succesvolle Indiase ondernemers lijken soms hun aandacht meer naar het buitenland te verleggen. Politiek verkeert het land in een impasse. De Congres-regering van premier Manmohan Singh, aan de macht sinds 2004, lijkt door corruptie en schandalen haar slagkracht te verliezen. Het is aannemelijk dat in de politieke arena beslist zal worden of het Indiase groeiemodel een echt 'inclusief' en duurzaam ontwikkelingsmodel kan worden. Marktkrachten alleen zijn niet voldoende om de grote groep armen een plaats te geven in het succes, of de enorme milieuproblemen het hoofd te bieden.

Democratie is een belangrijke troef van India, dat zich graag koestert in het beeld van 'grootste democratie ter wereld'. Vrije verkiezingen zijn onderdeel van het nationale zelfbeeld geworden, en auteurs als Amartya Sen en Jean Dreze hebben erop gewezen dat het democratische bestel een belangrijke rol heeft gespeeld in het effectief bestrijden van hongersnoden. India onderscheidt zich op dit punt dus positief van Rusland en China. De vooruitzichten voor *pro-poor* beleid lijken dus goed. Toch is dit niet zo zeker. Weliswaar zijn geleidelijk aan steeds grotere groepen in de samenleving in de politiek gaan participeren. Maar dat heeft gecompliceerde gevolgen. De armen zijn minder loyaal geworden aan de grote gevestigde partijen en leiders – de Congrespartij van de Ghandi's voorop, getuige de smadelijk nederlaag bij deelstaatsverkiezingen in Uttar Pradesh in februari. Allerlei regionale, religieuze en etnische partijen winnen aanhang, en *personalities* met *media appeal* spelen een steeds grotere rol. Al sinds jaren worden diverse Indiase deelstaten geregeerd door filmsterren. Net als in Nederland leidt de mediademocratie tot *identity politics* met populistische afzetten tegen andere groepen. Die trend is niet noodzakelijk positief voor de zwakkeren in de



## De onvrede leidt tot het wegsturen van politici, maar nauwelijks tot hervormingen

samenleving. Er is zeker onvrede en vaak leidt dat tot het wegsturen van zittende politici, maar minder vaak tot hervormingen. Misschien omdat de armen eerder geneigd zijn andere armen als concurrenten en vijanden te zien, en minder aandacht hebben voor de maatschappelijke structuur. Dat wordt althans gesuggereerd door journaliste Katherine Boo in een recent spraakmakend boek over het leven in een slum in Mumbai.

Een onthullend kijkje in de keuken van de Indiase politiek biedt de webpagina [www.mibazaar.com/indianpolitics.html](http://www.mibazaar.com/indianpolitics.html). Een kaart laat zien welke leden van de Lok Sabha, de Indiase Tweede Kamer, momenteel in staat van beschuldiging verkeren vanwege criminele activiteiten. Op het moment van schrijven zijn het er 128 (hieronder zitten ongetwijfeld onschuldigen!). Bij de verkiezingen in februari 2012 voor het parlement van deelstaat Uttar Pradesh had 35% van de kandidaten minstens één aanklacht wegens misdrijf aan de broek (of sari) hangen. Eén

*honorable member* werd zelfs geplaagd door 47 aanklachten wegens moord. Opvallend is ook dat de parlementariërs van deze staat hun bezit gemiddeld verdrievoudigen tijdens hun vijfjarig mandaat; in absolute bedragen gaan ze er gemiddeld 800.000 dollar op vooruit. Feiten die tot nadenken stemmen, al is het op zich bemoedigend dat de Indiase democratie erin slaagt dit soort gegevens boven water te krijgen. De verplichting die kandidaten hebben om hun bezit en strafblad te publiceren is kennelijk niet gemakkelijk te omzeilen.

Een oordeel over 'waar het met India naartoe gaat' valt niet gemakkelijk te geven. Jim O'Neill, de analist die tien jaar geleden het begrip BRIC introduceerde, noemde India in december 'the most disappointing among BRIC nations'. Daar zijn verschillende argumenten voor, zoals we hebben gezien, maar tegelijk is India's rijkdom aan 'menselijk kapitaal' misschien het beste vooruitzicht voor de toekomst. •

**Bronnen:** zie [www.geografie.nl](http://www.geografie.nl)

De Landelijke India Werkgroep onderhoudt een informatieve website over India: zie [www.indianet.nl](http://www.indianet.nl)